

Наука -
школі

УДК 376:37.014.53

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА – ЛАКМУСОВИЙ ПАПІРЕЦЬ ЯКОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ВІД ШКОЛИ ДЛЯ ВСІХ ДО ТОЛЕРАНТНОГО СУСПІЛЬСТВА

*Який вчитель – така і школа;
яка школа – таке й суспільство/держава!*

З уведенням в український освітній простір інклюзивної освіти – в класичній освіті багато що зазнало змін. Інклюзивна освіта, як ніщо інше, проявляє семантику готовності до неї вчителів, відтак і те, яка має бути їх підготовка, щоб працювати в „школах для всіх”, де діти: здорові і хворі, обдаровані та з особливими потребами. Реальний досвід інтегрованих шкіл наочно продемонстрував, яка діяльність учителів, а отже і їх підготовка сьогодні затребувані як суспільством, так і зокрема шкільництвом.

Автор розглядає педагогічну освіту в широкому значенні, де готовність учителя передбачає „в тому числі і інклюзивну”. Такий вчитель реально утверджуватиме нову філософію української держави – від школи для всіх до толерантного суспільства.

Ключові слова: рівні можливості для всіх, нова філософія освіти, педагогічна освіта.

**Ольга
ВИГОВСЬКА**

Головний і науковий редактор Всеукраїнського науково-практичного журналу „Директор школи, ліцею, гімназії”, доцент, кандидат педагогічних наук

Забезпечення рівного доступу до освіти для усіх дітей, в тому числі й для дітей з інвалідністю та дітей з особливими потребами у навчанні, є одним з основних завдань та необхідною умовою розвитку будь-якого демократичного суспільства.

Громадяни будь-якої країни хочуть відчувати, що вони є частиною суспільства, що їх цінують і з повагою ставляться до їхніх відмінностей.

Означені позиції складають суть сучасної світової тенденції розвитку успіш-

них держав, яку коротко означимо ключовими поняттями: „*прийняття всіх*” та „*однаково для всіх*”.

Україна не стоїть осторонь цих процесів. Як наслідок, у країні формується нова культурна й освітня норма – повага до людей, що мають фізичні та інтелектуальні особливості, безумовне прийняття суспільством кожного. Це потребує, у першу чергу, зміни менталітету щодо дітей з особливими потребами. Нині в суспільстві, зокрема й освіті, відбувається обопільний процес переоцінки цінностей, долання усталених стереотипів, навіть у ставленні до осіб з особливими потребами, особливо дітей. До прикладу, перекладено з англійської назву документу – Конвенція ООН «Про права інвалідів». Це офіційний переклад Конвенції, проте англійською мовою її назва є такою: Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD), що перекладається, як Конвенція про права осіб з інвалідністю (див. вріз на С.70).

Щодо останнього відзначимо, що усталений вираз „*як корабель назвати, так і попливе*” в цьому випадку діє ще як світоглядна установка: назвати людину інвалідом чи особою з інвалідністю – не одне і те саме! А невірна назва викривляє і ставлення, і свідомість. Мікеланджело був правий, коли говорив, що досконалість складається з дрібничок, але „досконалість” – не дрібничка! Професіоналізм – не дрібничка! Офіційний документ країни – не дрібничка: він чинник формування менталітету народу, його культури!

Ставлення до людей/дітей з обмеженими можливостями – це *лакмусовий папірець не лише українськості, але й європейських цінностей*, чи готове наше суспільство бути народом європейської країни. Наведу щодо цього/останнього два приклади про взаємини між людьми з обмеженими можливостями і молодими людьми, які ними опікувалися, але не у нас в країні, а саме там, яку обираємо за зразок життєвого укладу за параметром високого рівня життя народу

ВІДСТАНІ ТА ПАРАЛЕЛІ: ДЕ МИ, А ДЕ ЄВРОПА?

Швеція, літо 2005 року. **Ситуація 1:** двоє молодих людей студентського віку, везуть в інвалідних візках так само жінку і чоловіка з ознаками хвороби Дауна. Вразило те, як вони це робили: спокійно, з людським достоїнством, з внутрішньою повагою до тих, кого везли у візках, які, варто зазначити, так само почувалися спокійно, роздивляючись довкола, тоді як між собою молоді люди в радісних тонах розмовляли, посміхались, жартували. Перехожі так само жили своїм життям, сприймаючи проїжджаючих у візках абсолютно спокійно, на кшталт: а як може бути інакше. Тоді, у 2005, я уявила собі, як би виглядала ця ситуація у нас в країні, коли б на місці шведів були б наші громадяни. Їх стан був би іншим:десь, навіть, соромляться, що везуть таких хворих, ніяковіють від поглядів перехожих; перехожі зупиняються, щоб роздивитися, хто такі: і хто у візках, і хто їх везе... Усім не комфортно, мовби щось відбувається ганебне, не прийнятне у нормальному суспільстві.

Ситуація 2: рейсовим міжміським автобусом переїжджаємо з одного в інше шведське місто. Гори, безлюдні дороги, наш автобус двоповерховий, обидва яруси якого заповнено пасажирами... І раптом, загальмує рух, здавалося б, без жодних на це причин, а через декілька хвилин знову вирушає. І тут стало зрозуміло, чому автобус зупинився: дорогу збиралася перейти людина саме в той момент, коли і ми мали проїхати нею, зрозуміло, що людині треба було б зачекати 1-2-3 хвилини поки автобус проїде повз неї, але дивовижно, но факт: перед пішоходом зупиняється переповнений людьми велетень-автобус і пропускає його поперед себе... Уявити цю ситуацію в нашій країні, навіть не можливо: у нас на тротуарах гинуть люди...

Відтак, дозволю собі риторичні запитання: **від кого залежить перебіг цих 2-х ситуацій?** Від нас самих, якими є ми людьми, від культури народу, представниками якого ми є.

та його індексу людського розвитку (див. віз на С.63).

Ці приклади змушують нас відчувати, що таке культура народу, одночасно й подумати, що саме спричинює її, тож і відповісти, що ніщо інше як *людська якість самих громадян, людей глобалізованого світу*.

Для порівняння далі наведу декілька характерних штрихів-маркерів українського суспільства, байдужих до яких немає, усіх вони зачіпають, тож є значущими – і це такі: у нас якось не заведено любити хворих і старих, бідних, незнатних; існує імманентне неприйняття громадськістю хворих та інвалідів; напружений і постійний діалог щодо прийняття/неприйняття один одного співвітчизниками західних і східних регіонів; неусвідомлення громадськістю значущості виховання духовної людини глобалізованого світу, патріота держави, відтак – пріоритетності освіти, науки, так і зокрема діяльності українських учителів і педагогів для розбудови конкурентоздатної, високорозвиненої, заможної країни та ін.; продовжувати нема сенсу: ми всі про це знаємо, тож і говоримо, бо вболіваємо за долю народу, країни. Ніяк не дійдемо згоди – якою хочемо бачити свою країну?

- єдиною (програму ТВ „1+1” – „Єдина країна...” бачимо, слухаємо, а чи чуємо і що робимо?!);
- незалежною («...а премося на чужину шукати доброго добра...» Тарас Шевченко);
- багатою (а ресурси, які були й маємо, втратили й втрачаємо, не дбаємо про їх збереження та нарощування; не дбаємо і про людські ресурси).

Відстань між тим, що є, та що має бути – оком не окинути, десь там за обрієм! Зрозуміло, як далеко нам до громадянського, толерантного суспільства! Нами актуалізовані питання культури українського суспільства як пріоритетні і перспективні. Виокремлено реальні механізми плекання культури прийняття, рівних

можливостей для всіх, толерантності, гуманності, поваги до людини. *Маємо підстави започаткувати нову філософію культури/освіти*.

Які перші кроки потрібно зробити нашому суспільству, всім нам: кожному і разом?

Суспільству потрібні свої вчителі! Вочевидь для українського суспільства не є усвідомленою роль освіти та освітян у розвитку/становленні високогуманного, вихованого суспільства. Вчитель – повноправний представник своєї країни, носій і транслятор її культури, отже і тих норм, які тільки-но формуються. Він плакає не лише майбутнє, його внесок вагомий і в сьогодення. *Місія вчителя для українського суспільства полягає у його вихованні*, відтак можемо очікувати що *незабаром статус вчителя в державі отримає важелі для адекватного поцінування* – реальні зміни статусу педагогів в країні не за горами!

Тож і виконаємо найперше завдання українського вчительства: для „виправлення справ людських”, на кшталт Песталоцці, по праву пріоритетності освіти та освітян/вчителів, займемося вихованням свого народу! Перифраз Плутарха підтримає нас на цьому шляху:

„Якими ... (діти/люди) народжуються, не залежить ні від кого, але щоб вони шляхом правильного виховання стали гарними – нам під силу”.

Щодо висновку зазначимо: від ратифікації міжнародних документів – до культури освіченого українського народу – шлях лежить через ШКОЛУ! І тут роль вчителя – унікальна і беззаперечна! Неабияка роль в цьому і керівників сучасних шкіл – сприяти утвердженню в суспільстві *„нової філософії освіти: від школи для всіх до толерантного суспільства”.*

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА – ШКОЛА ДЛЯ ВСІХ

На початку ХХІ ст. інклюзивну освіту міжнародною освітянською

спільнотою визнано **найбільш інноваційним рухом в освіті демократичних країн.**

Що ж уявляє собою **інклюзивна освіта**? Це – система освіти, що передбачає надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу і базується на принципах забезпечення основоположного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання.

В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, яка забезпечує рівне ставлення до всіх людей, але створює особливі умови для дітей, що мають особливі освітні потреби.

Ці проблеми захисту дітей, облаштування для них найкращих умов для отримання ними якісної освіти вирішує й Україна.

Втім, на сьогодні в Україні спостерігається парадоксальна, але достатньо типова для трансформаційного періоду ситуація, що характеризується наявністю законодавства, яке декларує права дітей з особливими освітніми потребами на розвиток, здобуття освіти, соціальне інтегрування («Конституція України», Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про основи соціальної захищеності інвалідів України»), водночас не вказує практичних механізмів їх реалізації.

Створити школу для всіх в Україні – надскладне завдання!

З уведенням в український освітній простір ін-

СТУДЕНТСЬКА ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА В ІНТЕГРОВАНОМУ КЛАСІ: ВИПАДКОВІСТЬ ЧИ ЗАКОНОМІРНІСТЬ

Практика лише розпочалася, а студенти в розпачі прибігли на заняття з курсу „Основ педагогічної творчості”, який я тоді викладала в університеті, щоб дізнатися „що” та „як” робити з тією частиною дітей у класах, які перебирають на себе увагу вчителів, а в результаті взаємодія між ними виявляється не ефективною. Більш того, такою вона стає і для більшості інших дітей у класах, бо останнім також бракує вчительської уваги: працювати з ними вчителям фактично заважають „перші”. Ситуація „Студентська педагогічна практика в інтегрованому класі: випадковість чи закономірність” проявила найслабкіші місця впровадження цього проекту у школи країни, а саме: неготовність працювати з усіма дітьми в інтегрованому класі не лише студентів, а й вчителів і керівників шкіл. Щодо останніх, то факти їхньої неспроможності надати студентам консультативну допомогу, яку вони потребували, лише засвідчують заявлене. Студенти отримали потрібну їм допомогу від доктора психологічних наук Наталії Максимової (і тоді, і зараз Наталія Юрївна суміщає викладацьку роботу в КНУ імені Т.Г. Шевченка з науковою в Інституті психології ім. Г.С. Костюка НАПН України), яку ми запросили на наші заняття з „Основ педагогічної творчості” взяти участь в інтерактивному полілозі зі студентами як таку, яка мала безпосереднє відношення до розробки та впровадження цього проекту разом з фондом „Крок за кроком” (див. вріз). Наостанок зустрічі відчуття було неоднозначним як у студентів, так і у викладача, бо з’ясували, що відсутня нормативно-правова визначеність нових реалій, які спричинено проектом щодо інтеграції дітей з обмеженими можливостями у звичайні загальноосвітні школи, що ні керівники школи, ні самі вчителі не знають як працювати з такими дітьми, а діти проявляють асоціальну поведінку, чим і собі шкодять й іншим не дають вчитися. Всі в таких „інтегрованих” класах почувалися не комфортно. Разом зі студентами дійшли висновку: щоб бути ефективним вчителем швидко змінюваної сучасної школи, бракує вмінь, знань як класичної психології, так і спеціальної... Вочевидь поставала інша логіка готовності вчителя до ефективної педагогічної діяльності в школах: яку висловимо словами К.Д. Ушинського: „Якщо педагогіка хоче виховувати людину в усіх відношеннях, то вона повинна раніше пізнати її теж в усіх відношеннях”. Вчитель – це, у першу чергу, психолог (і не чекати, що шкільний психолог вирішить всі проблеми з такими дітьми, а самому вчителю треба бути готовим до роботи з усіма дітьми) – ось чого мають навчати педагогічні вищі: стати фахівцем-професіоналом з організації дитячого повноцінного життя – і це головне і пріоритетне, а лише потім, у другу чергу отримати предметну спеціалізацію. Більш того, така установка запанувала у більшості студентів, які надалі вже ставали її носіями.

клюдивної освіти в класичній/традиційній освіті багато що мало б знати змін. Так і сталося!

Здійснено далі невеличкий екскурс хронікою становлення інклюзивної освіти: що зроблено, чого досягли, що не вдалося та чим плануємо надалі опікуватися, яка перспектива інклюзивної, спеціальної освіт в Україні.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: етапи/хроніка становлення

Почнемо розповідь з власного знайомства з інклюзією (див. віз на С.65). Про період, до якого належить описана у візії ситуація „*Студентська педагогічна практика в інтегрованому класі: випадковість чи закономірність*”, а це: 1991 – 2000 рр., йдеться у цьогорічній колективній праці вчених НАПН України [11, С. 69 – 70], у якій його визнано першим етапом входження української освіти до європейського освітнього простору. Наголошується на тому, що Україна в цей період якраз ратифікувала перші міжнародні документи щодо дотримання прав людини¹, відтак зобов'язалась дотримуватися загальнолюдських прав, зокрема гарантувати здобуття якісної освіти дітям з порушеннями психофізичного розвитку, в т. ч. з інвалідністю.

Утім, у ці роки державна політика мала переважно компенсаційний характер, загалом відповідні заходи обмежувались незначною фінансовою допомогою і наданням окремих послуг. *Завдання пристосування життєвого середовища до особливостей і*

*потреб осіб з особливими потребами*² як умови їхнього успішного інтегрування у соціоосвітній простір, *навіть не формулювалося*, відзначимо: і це тоді, коли у світовому просторі вже впевнено відбувалася деінституалізація. Загалом у цей період стан системи спеціальної освіти оцінювався суспільством і державою як кризовий [11, С. 72].

В цей час в українському освітньому просторі з 1994 року працює Програма Міжнародного фонду «Відродження» – „Крок за кроком”, яка з 1996 р. впритул зайнялася проблемою інтеграції дітей з особливими потребами до українських ЗНЗ. Саме нею освітянській громаді й було запропоновано взяти участь у тій частині Програми, яка стосувалася впровадження інновації в український освітній простір, а саме – *залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх закладів* (див. віз на С.70).

З наслідками зазначеної інтеграції в школах м. Києва безпосередньо зіткнулися наприкінці 20 століття, коли студенти, випускники фізмату НПУ імені М.П. Драгоманова, перебували на педагогічній практиці в якості вчителів. Зустріч моїх студентів з інклюзією в школі, а це якраз був один із варіантів її стихійної інтеграції в ЗНЗ, і все, що трапилось з ними потім, можемо вважати першими результатами роботи із залучення дітей з особливими потребами до ЗНЗ.

Беззаперечно, „*школи для всіх*” диктують і вимагають інакшої підготовки вчителів до роботи в них. *Учитель в школах для всіх – це і психолог, дефектолог, соціолог, вихователь, організатор та ін...* Але ні тоді, ні нині **так поки не є**: не належна підготовка вчителів переважно трапляється у контексті гальмуючих факторів процесів розвитку/становлення будь-яких різновидів освіт, зокрема інклюзивної.

²У 2000 р. кількість дітей з особливими потребами сягала близько 150 тис.

¹Конвенція ООН про права дитини (1991 р.) та «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (1993 р.), у яких забороняється дискримінація дітей за ознакою інвалідності. Так, у Конституції України визначено основні права людини, серед яких і право на освіту (ст. 53), право на соціальний захист (ст. 46). Право на здобуття освіти всіма громадянами, у тому числі дітьми з порушеннями психофізичного розвитку, набуло законодавчого визнання у Законах «Про освіту» (1991, 1996 рр.), «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.), «Про загальну середню освіту» (1999 р.) та ін.

І хоч як би там не було: і досвід негативний отримали студенти-вчителі, і побачили на власні очі приклад стихійної інтеграції, яка шкодить здоров'ю дітей (див. віз на С.65), ми відповідально заявляємо, що, завдячуючи ініціативі Програми, почалось впровадження проекту „Інклюзивна освіта...” до ЗНЗ, до того ж на громадських засадах, але за благодійної фінансової участі 2-х американських інституцій. В результаті – в Україні розпочалося інтегрування дітей з особливими потребами до загальноосвітніх навчальних закладів, хоча, і це треба визнати, переважно стихійне, через відсутність законодавчої підтримки на державному рівні. Наведений нами приклад (див. віз на С. 65) щодо того, як було у ЗНЗ на початку такої інтеграції, лише свідчить про неоднозначність процесу її впровадження, про складність, навіть, самих цілей та завдань проекту, організації цієї роботи, але попри все, *ідея майбутньої інклюзії стала „на слуху” у громадськості, зокрема педагогів та сімей, які вчать та виховують таких дітей. Це, як на мене, був головний результат діяльності цієї Програми.*

Починаючи з 2001 р. розпочався II етап (2001 – 2010 рр.) під загальним гаслом «Школа для всіх». З огляду на міжнародні норми, визнані більшістю західних країн, в українському суспільстві розгорнулись дискусії щодо невідповідності інтернатного (відокремленого) навчання учнів ідеям рівноправності меншин, інноваційним освітнім підходам з визнанням різноманіття учнівської спільноти, засадам повноцінного інтегрування у суспільство осіб з особливими потребами. Саме в цей період починає стверджуватися нова термінологічна лексика – «особи (діти) з особливими потребами», на противагу, «аномальні діти», «дефективні», «діти з порушеннями» тощо.

У цей час в Україні посилюється громадський інтерес щодо удосконалення організаційно-правових засад забез-

печення права на освіту дітей з особливими потребами, забезпечення варіативності здобуття освіти відповідного рівня.

Прихильники інноваційних підходів в освіті, зокрема науковці-експериментатори, батьківська спільнота, громадські організації закликали до радикальних змін, які базуються на переконанні, що всі діти можуть навчатися, здобувати якісну освіту, реалізувати свій потенціал та інтегруватися у суспільство.

Водночас, значна увага приділялась забезпеченню права на освіту дітей зі значними інтелектуальними порушеннями, які тривалий час перебували лише в закладах соціального захисту населення та охорони здоров'я.

Інклюзивна освіта – не лише є проявом демократичності українського суспільства, яке має забезпечувати права своїх громадян, а й міжнародним зобов'язанням країни, пов'язаним з ратифікацією Україною Конвенції ООН «Про права інвалідів». У Статті 24 «Освіта» цієї Конвенції зазначено, що держави-учасниці Конвенції мають впроваджувати інклюзивну освіту на всіх рівнях системи освіти.

Тож, останнім часом **чимало змін здійснено на цьому шляху як на рівні законодавства, так і на рівні практики:** внесені зміни до основних Законів України щодо розвитку і впровадження інклюзивної освіти; створені умови для навчання дітей і молоді з особливими освітніми потребами на базі багатьох дошкільних, загальноосвітніх і вищих навчальних закладів.

З упровадженням інклюзивної освіти в ЗНЗ країни, діти отримали набагато більше, ніж раніше, можливостей, а саме:

- Діти з особливими освітніми потребами, у тому числі й діти з інвалідністю, можуть потребувати у процесі навчання додаткових послуг у сфері охорони здоров'я, соціального захисту тощо, які мають бути максимально наближені до

дитини, тобто надаватися на базі навчального закладу.

- Усі діти можуть навчатися різними способами та у різному темпі.
- Усі діти мають індивідуальні здібності та потреби.

У такий спосіб можемо вважати, що *отримання якісної освіти усіма дітьми – стало більш реальним правом кожної дитини, а обов'язок держави* щодо забезпечення усіх необхідних умов для реалізації цього права – *більш відповідальним*.

ІНІЦІАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ: УТОЧНЮЄМО ДАТУ

Маємо нагадати, що ця важлива для всього людства тенденція розпочалася „знизу”, з ініціатив громадськості. Серед авторів нашого журналу є директор Тернопільської школи, **Акменс Лариса**, яка переповіла про те, як її школа на вимогу батьків трансформувалася ще в 1992 році в інтегровано-інклюзивну. З її досвідом знайомтеся за статтею [1], а зараз звернімо увагу на *дату ініціації – 1992 рік*. Потім в Україні з'явиться Програма Міжнародного фонду „Відродження” в 1994 році, а з 1996 поширять свою діяльність і на ЗНЗ. На сьогодні вже **маємо результат**: за 20 років напрацьовані і нормативна база, й досвіду набули різноманітного за освітньо-рівневою та управлінською вертикалями: від дошкільної освіти до вищої; від садочка до регіональних управлінь. Усвідомлюємо позитиви й негативи, відтак час подумати про суспільство в цілому: що для нього ще може зробити освіта, як йому допомогти в його становленні, подальшому розвитку?

Завдяки наполегливості наукової та педагогічної громадськості, неурядових організацій, батьківської спільноти за фінансової підтримки міжнародних фондів **започатковано рух для створення альтернативних закладів: загальноосвітні навчальні заклади отримали можливість створювати спеціальні та інклюзивні класи для на-**

вчання дітей з особливими потребами, що означало перехід інклюзії на «державні рейки». [11, С. 69].

Третій етап (2011 р. – і донині) розвитку системи освіти дітей з особливими потребами відзначається тенденцією до суттєвого зменшення кількості спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів та учнів з особливими потребами у них, що, з одного боку, пов'язано із широким застосуванням індивідуальної форми навчання, а з іншого – створенням мережі навчально-реабілітаційних центрів.

Цей період характерний тим, що було здійснено наступні кроки:

МОНмолодьспорту затвердило *«Концепцію розвитку інклюзивної освіти»*, а в серпні 2011 р. – *«Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах»*. **Концепція вперше ввела до законодавчого поля України визначення інклюзивного навчання як комплексного процесу забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.**

Передбачалось також введення додаткової посади асистента учителя.

Змін, пов'язаних із упровадженням інклюзивного навчання, зазнали фактично всі ланки спеціальної освіти.

Розроблено новий Державний стандарт початкової освіти для дітей з особливими освітніми потребами (затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 607 від 21 серпня 2013 р.), похідним чого стало розроблення нового змісту і програмно-методичного забезпечення навчання таких дітей. **Стандарт розроблявся на основі особистісно орієнтованого підходу і широкого використання корекційно-розвивальної**

складової, що і знайшло своє відображення в підготовці нових навчальних та корекційно-розвивальних програм для дошкільної, початкової та основної шкільних ланок освіти таких дітей.

Таким чином, система освіти осіб з особливими потребами в Україні, як і освітня галузь в цілому, пройшла досить тривалий шлях, зазнаючи відповідних організаційних і змістових змін, основним завданням яких було створення альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, механізмів для вільного вибору форм навчання дітей, рівня і діапазону освітніх потреб [11, С. 74].

Середня ланка освіти осіб з особливими потребами реалізується через такі навчальні заклади: спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати) I-III ступеня для дітей з особливими потребами; навчально-реабілітаційні центри; загальноосвітні школи з інклюзивними класами; навчання вдома за індивідуальним планом навчання. Протягом 2014/15 навчального року функціонувало **220 спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів**, де навчались понад **42 тис. учнів з особливими освітніми потребами**.

Удосконалення чинної законодавчої і створення нової нормативно-правової бази системи освіти осіб з особливими потребами спрямоване на вирішення основних питань стосовно внесення необхідних змін і доповнень до чинного законодавства з метою приведення його у відповідність до міжнародних стандартів; створення нормативно-законодавчого поля щодо забезпечення і фінансування послуг супроводу в системі освіти осіб з особливими потребами від народження і впродовж життя; розроблення фінансового механізму забезпечення організації освітньої діяльності дитини з особливими потребами в загальноосвітньому закладі будь-якого типу з урахуванням необхідного фінансування послуг супроводу для задоволення особливих потреб; розро-

блення Концепції про державну службу супроводу і Примірного положення про державну службу супроводу [11, С. 75].

В цілому, українська ситуація неоднозначна: з одного боку, все більше батьків дітей з особливими потребами вибирають інклюзивні навчальні заклади, прагнучи, щоб їхні діти навчалися за місцем проживання разом із своїми однолітками. З іншого – **інклюзивна освіта залишається все ще новим явищем**, як для педагогів, так і для батьків, а тому викликає більше занепокоєнь та заперечень, ніж сприяння та підтримки. І, на жаль, маємо констатувати, що **серед** причин цього незмінними факторами є недосконале законодавство, брак фінансування, а **найголовнішим** з них, на жаль, є **неготовність педагогів загальноосвітніх і дошкільних навчальних закладів працювати з дітьми з особливими потребами та їх батьками**.

ГОЛОВНЕ В ПІДГОТОВЦІ СУЧАСНИХ ВЧИТЕЛІВ: ДОПОМОГА ФОНДУ

В освітньому просторі країни вже як 20 років поспіль успішно працює Всеукраїнський фонд “Крок за кроком”, діяльність якого спрямована на вирішення основних викликів, пов’язаних із забезпеченням одного з основних прав кожної людини – права на освіту (див. вріз на С.70).

Для досягнення мети Фондом *ініціювалися різноманітні проекти*, спрямовані на розвиток і поширення кращих педагогічних практик, зокрема зусилля науковців і практиків, учасників проектів, спрямовувалися на розробку ефективної моделі інклюзивної освіти, яка б забезпечувала успішне навчання дітей з особливими потребами в умовах навчального закладу за належної підтримки інших спеціалістів і батьків; на формування громадської думки, лобювання існуючого законодавства в напрямі інклюзивної освіти. До **результатів 20-річної роботи Фонду** можна віднести саме **наявність як самої інклю-**

ВФ «КРОК ЗА КРОКОМ»: ОРГАНІЗАТОР УПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

З 1994 року по 1999 рік за підтримки Інституту Відкритого Суспільства (м. Нью-Йорк) та Міжнародного центру розвитку дитини (м. Вашингтон) в Україні діяла Програма «Крок за кроком» Міжнародного фонду «Відродження». Метою програми було впровадження демократичних практик у систему дошкільної освіти. **У 1996 році програма поширила свою діяльність на початкову ланку освіти та на залучення дітей з особливими потребами, а також дітей національних меншин до загальноосвітніх закладів.**

У 1999 році як продовження діяльності Програми створено Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» — всеукраїнська благодійна організація, заснована Міжнародним фондом «Відродження» (м. Київ, Україна) та Міжнародним центром розвитку дитини (м. Вашингтон, США).

Місія ВФ «Крок за кроком» — сприяти втіленню освітніх реформ із реалізації особистісно-орієнтованої, інклюзивної освітньої моделі з активним залученням сімей і громад.

У контексті виконання місії ВФ «Крок за кроком» ініціює та реалізує проекти у партнерстві з іншими українськими та міжнародними організаціями в рамках декількох програм, серед яких і Програма «Інклюзивна освіта».

ВФ «Крок за кроком» визнає основне право всіх дітей, у тому числі дітей з особливими потребами та їхніх батьків, на рівний доступ до якісної освіти в інклюзивному освітньому середовищі. Програма «Інклюзивна освіта» спрямована на розробку ефективної моделі інклюзивної освіти, яка б забезпечувала успішне навчання дітей з особливими потребами в умовах навчального закладу за належної підтримки інших спеціалістів і батьків.

Для досягнення мети **ініціюються проекти**, спрямовані на розвиток і поширення кращих педагогічних практик, формування громадської думки, лобіювання існуючого законодавства в напрямі інклюзивної освіти, а саме:

- Інклюзивна освіта: крок за кроком;
- Розвиток інклюзивної освіти шляхом використання Індексу інклюзії в Україні, Азербайджані, Таджикистані та Монголії;
- Розвиваємо інклюзивну школу разом: партнерство між інклюзивними та спеціальними навчальними закладами;
а також використовуються **наступні стратегії**:
- тренінги для керівників і педагогів інклюзивних навчальних закладів (вихователів дошкільних навчальних закладів і вчителів початкових класів, що впроваджують інклюзивну форму навчання);
- консультації, спрямовані на вирішення конкретних проблем чи питань, пов'язаних з реалізацією моделі інклюзивної освіти;
- тренінги для викладачів вищих педагогічних закладів освіти за спецкурсом «Залучення дітей з особливими потребами»;
- тренінги для керівників освітніх закладів з питань створення інклюзивного освітнього середовища в умовах загальноосвітнього закладу;
- тренінги для викладачів інститутів післядипломної педагогічної освіти;
- розробка, видання методичних та інформаційних матеріалів, які базуються на потребах та інтересах дітей з особливими потребами та їхніх сімей;
- розробка та проведення досліджень;
- розвиток партнерства з іншими організаціями, які працюють у соціальній і медичній галузях щодо задоволення потреб дітей з особливими потребами.

живної освіти в країні, про що вже йшлося вище, так і того факту, що на сьогодні з понад **100 тис. дітей** з особливими потребами, яких хоч і стихійно, але вже інтегровано до загальноосвітніх навчальних закладів, окрім цього, і те, що **2,2 тис. дітей** навчаються в інклюзивних класах, де створено всі відповідні умови, а **останнє, справді, — і значний, і вагомий результат.** До уваги візьмемо і ставлення батьків дітей з особливими потребами до інклюзивного навчання: **з одного боку, свідомо віддають дітей до таких шкіл/класів, а, з іншого — не підтримують, та скоріше стають опонентами ніж прибічниками цього.**

Якщо дійти істинних причин останнього, то зможемо з'ясувати все, що стосується процесу запровадження інклюзивної в ЗНЗ: від цілей до результату; від наявності матеріально-технічних ресурсів до людських, зокрема професійної готовності вчителів, педагогів, освітянських керівників; від стану світової до загальнодержавної нормативно-правової визначеності, тощо. У результаті матимемо визначені чинники як розвитку цього процесу, так і його гальмування.

Допоможе нам здійснити такий пошук компаративний аналіз як станів процесів, так і результатів запровадження в ЗНЗ інклюзивної освіти від початку і до сьогодні; досвіду роботи ЗНЗ в аспекті «інклюзивної», що презентують в нашому журналі керівники шкіл (див. вріз на С.74)

[1, 2, 10, 12, 14]; а також матеріалів Фонду: щорічних звітів, проєктів щодо їх змісту та механізмів реалізації (див. вріз на С.70).

Важливо було прослідкувати, як змінюється риторика цілепокладання, визначення завдань в аспекті порівняння їх із досягнутими результатами, та в разі, якщо останні не зовсім влаштовують, то в чому проглядається причина того, що стало гальмуючим фактором.

Звернімо увагу на останні проєкти Фонду (про результати проєктів, коли все тільки-но починалося, вже йшлося вище, навіть, у цій статті (див. вріз на С.65) саме в частині прогнозованих ними результатів, як бажаних. Для нас – це одночасна інформація про те, яких бракує, отже серед останніх з'являється можливість відшукати саме їх гальмуючі фактори.

Проаналізуємо із зазначених позицій останні проєкти Всеукраїнського фонду «Крок за кроком»³, які впроваджувалися впродовж 2007–2015 років: «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні» (Канадсько-український проєкт); «Інклюзивна освіта: крок за кроком» (за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку – USAID) та «Розвиваємо інклюзивну школу разом».

Узагальнений аналіз зазначених проєктів проведемо телеграфним способом за основними об'єктами їх уваги та сподіваннями щодо них, а отже і

³З 2001 р. почала реалізовуватися програма Всеукраїнського науково-педагогічного експерименту «Соціальна адаптація та інтеграція в суспільство дітей з особливостями психфізичного розвитку шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», ініційованого Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» за наукового керівництва Інституту спеціальної педагогіки НАПН України та організаційного – МОН України. У ході експерименту, що тривав до 2007 р. і охоплював більшість регіонів України, було розроблено *нормативно-правові положення, які в подальшому склали основу нормативно-правової бази з інклюзивної освіти, науково- та навчально-методичні матеріали, які започаткували вітчизняні розробки з інклюзивної освіти.*

завданнями, що передують сподіванням, а саме:

- **діти з особливими потребами:** покращити рівень їх підтримки, розробити умови для їх навчання;
- **педагоги:** посилити спроможності щодо роботи з дітьми з особливими потребами, розвинути професійні компетенції педагогів загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів, підвищити фаховий рівень педагогічних кадрів, забезпечити якісно нову їх фахову підготовку і перепідготовку;
- **викладачі системи післядипломної педагогічної освіти:** посилити їх спроможності у наданні професійної підтримки педагогам;
- **місцеві управління освіти:** підвищити рівень компетентності щодо підтримки педагогів.

З 4-х об'єктів уваги три основні. Це сам педагог та ті, хто йому покликаний допомагати виконувати свою місію в країні, тоді як перший – головний об'єкт уваги педагога, для кого йому треба підвищувати фаховий рівень, посилювати спроможність, розвивати професійні компетенції, більш того – здобути якісно нову фахову підготовку!

Нагадаємо, що підводячи підсумки проєктної роботи, завжди *причинами негараздів* серед інших, які стали, на жаль, традиційними, а це – брак фінансування та недосконалість нормативно-правового забезпечення *зачалася, саме недостатня підготовка педагогів до реалізації* того, що визначалося метою проєктів.

Залишається лише співставити останню оголошену позицію з тією основною щодо завдань, які треба зреалізувати ходом проєкту, щоб наш педагог підвищив, посилив, розвинув, а отже – здобув якісно нову фахову підготовку та спромігся, нарешті, для дітей стати справжнім Учителем!

Такий висновок свідчить на користь наступного «діагнозу», а фактично вироку класичній системі педагогічної

освіти – український учитель не відповідає вимогам сучасної доби!!!

Тож повернемося до основного нашого задуму, відзначимо, що для цілей проведення нами компаративного аналізу показовими стали критерії, за якими Фонд відбирає учасників проєктів. Так окрім необхідного бажання у працівників навчальних закладів працювати для усіх без виключення дітей України, *умовою для відбору навчальних закладів до проєктів Фонду є використання особистісно орієнтованих практик викладання в інклюзивних навчальних закладах.*

Це критеріальний показник, отже має виконуватися, тоді як його включення до критеріїв відбору ЗНЗ до участі в проєктах свідчить про протилежне – **особистісно-орієнтованих практик викладання бракує не лише інклюзивним закладам, а й усій системі української освіти.** Докладніше про це – в моїх роботах [3, 4].

Враховуючи масштаби охоплення інклюзивною освітою українських ЗНЗ, **досвід шкіл** [1, 2, 10, 12, 14], які брали участь у різноманітних проєктах Інститутів НАПН [11, С. 72], і в проєктах БФ „Крок за кроком” (див. віз на С.70), і в різних інших проєктах, зокрема канадсько-українському проєкті «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні» (2008-2013 рр.) [11, С. 73], **треба вважати експериментальним, який продемонстрував, за яких умов і що можна досягти.** Більш того отримані позитивні та не очікувані результати (див. віз на С. 74), зокрема на рівні дітей, свідчать на користь **необхідності продовження впровадження в систему загальної середньої освіти інклюзивної освіти.** Такий висновок стосується і початкової освіти. Щодо вищої він потребує додаткових досліджень.

Попередній висновок: інклюзивна освіта, як ніщо інше, проявляє семантику готовності до неї вчителів (хто з них здатен кваліфіковано працювати з дітьми з особливими потребами),

відтак і те, яка має бути підготовка вчителів, щоб професійно працювати в школах для всіх без виключення дітей: здорових і хворих, обдарованих і всіх інших – таких різних.

Отримано, нарешті, переконливі відповіді щодо довготривалих суперечок між вченими дослідниками педагогічної підготовки та реальною практикою, яка наочно продемонструвала, яка діяльність, а отже і підготовка вчителя сьогодні затребувані шкільництвом.

Якби вона (інклюзивна освіта) була належної якості: *по-перше*, не стихійно інтегрованою, то й не шкодила б здоров'ю дітей, тоді й батьки були б у перших рядах тих, хто підтримує й сприяє їй. Та й *тих*, хто без шкоди для свого здоров'я інтегрований в ЗНЗ, а їх за 20 років – лише **2 200 дітей, значно побільшало б!** Проведемо деякі розрахунки: враховуючи, що сьогодні дітей з особливими потребами біля **150 тисяч, то скільки треба нам дати часу** (якщо за 20 років – 2200 учнів), **щоб усім цим дітям забезпечити умови для отримання якісної освіти в умовах українських ЗНЗ?** Відповідь приголомшує – **1500 років!** Гадаю, що поясненню – висновків досить! **Або робимо зараз, або – НИКОЛИ!**

Висновки щодо готовності/неготовності педагогів до реалізації завдань інклюзивної освіти в шкільному освітньому просторі мають стати початком, підґрунтям, витоками для відповідного реформування педагогічної освіти. Добре, що цьогорічна позиція МОН України і особисто Міністра освіти і науки Лілії Гриневич дає надію, що, нарешті, підготовка сучасного вчителя відбудеться в Україні не на словах, а на ділі (див. віз на С. 73). Тож продовжимо діалог, хоч і віртуальний, з Міністром профільного міністерства з найважливішою проблеми – **якісної підготовки вчителів!**

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ДОГЛЯД, БІДНІСТЬ, ДЕІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ: ПРЕЦЕДЕНТ ДЛЯ РОЗДУМІВ

Пов'язане з інклюзією і питання інституалізації-деінституалізації. Як свідчать дослідження міжнародної групи вчених [6], понад 1 млн. дітей живуть в інституціях Європи, в Україні їх – 18 тисяч⁴, по відношенню до яких і сумніву ніхто не має, що саме вони, а точніше лише вони, мають перебувати в інституціях, спеціально для них створених.

В Україні більшість дітей з особливими освітніми потребами навчаються у спеціальних⁵ навчальних закладах, де працюють висококваліфіковані фахівці, створена відповідна матеріально-технічна база, де діти й отримують інституційний догляд. Виокремимо деякі його суттєві недоліки, а саме: ізолюваність дітей з особливими потребами в спеціальних навчальних закладах інтернатного типу; їх рутинну уніфікованість; недостатню соціально-практичну спрямованість навчального процесу; обмежену індивідуалізованість та особистісну зорієнтованість

⁴За даними МОЗ України, на 1 січня 2004 р. у закладах охорони здоров'я перебувало на обліку близько 227 тис. осіб з легким і помірним ступенем розумової відсталості. Кількість осіб з важким та глибоким ступенем розумової відсталості становила близько 58 тис. Визнано інвалідами 88 тис. осіб (з них понад 18 тис. – діти) [11, С. 72].

⁵В Україні протягом 2014/15 н. р. функціонувало 220 спеціальних ЗНЗ, де навчалися понад 42 тис. учнів з особливими освітніми потребами.

НАЙВАЖЛИВІШІ ПРІОРИТЕТИ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ „НОВА ШКОЛА”: ВІРТУАЛЬНИЙ ДІАЛОГ

Лілія Гриневич: „У нас дійсно є важливий пріоритет – формування інклюзивної освіти. Бо ще один пережиток, який ми тягнемо за собою, це те, що люди з особливими потребами живуть у своєму окремому світі. Традиційно вони навчалися в окремих інтернатних закладах. Зараз для нас дуже важливо, щоб такі діти, якщо вони мають збережений інтелект, могли навчатися й соціалізуватися поряд зі своїми однолітками. Це повинно й облагороджувати інших дітей, щоб вони розуміли, як ставитися до людей з особливими потребами, як із ними комунікувати. Але це дуже важкий і довгий процес. Зокрема, вчителі, які вийшли зі старої педагогічної системи й не проходили курсів корекційної педагогіки, не знають, як працювати з такими дітьми. Їх треба навчати. У свою чергу, наші педагогічні вищі навчальні заклади зараз формують такі курси, щоб їх освоїли усі молоді майбутні вчителі¹”.

Ольга Виговська: Якщо українські вчителі „не знають, як працювати з ... дітьми”, то це – вирок системі педагогічної освіти. І одним курсом, навіть, найкращим і найповнішим, не змінити якість підготовки вчителя.

„Не було б щастя, та нещастя допомогло!” Завдячуючи інклюзивній освіті, вже отриманому шкільництвом 20-річному досвіду, чітко виокремилися пріоритети педагогічної освіти. Чи раніше про них знали? Знали й пропонували, навіть, у дисертаційних роботах², але „віз і нині там”, бо їх ніхто не чув і не слухав, та й не хотів слухати тих, чий статус в державі – найнижчий, а вплив інтелігенції на перебіг гуманітарних процесів складає лише – 4,5 %, тоді як педагогічне – ще менше, тож ні законодавчо, ні програмно не відреаговано й до сьогодні.

Інклюзивну освіту і все, що пов'язано з нею стосовно її запровадження в загальноосвітніх навчальних закладах, не почути вже не можливо – це вимога „майбутнього”. *Інклюзивна освіта започатковує пріоритетність педагогічної освіти*, усвідомлення реалізації на практиці виховання людиноцентриських цінностей, про які з 2000 року говориться, пише, і, відзначмо, втілює – **В.Г. Кремень**.

Поруч з інклюзивною освітою відбувається справжнє становлення педагогів, для яких найголовнішим пріоритетом є самі діти – всі загалом і кожен зокрема.

Підготувати такого сучасного вчителя, який буде вміти працювати і у звичайних класах, і в інклюзивних, і з важкими невстигаючими, і з випереджаючими – обдарованими – це й означає забезпечити людиноцентриську і при тому – фундаментальну педагогічну освіту!

¹Інтерв'ю з Міністром на початку 2016-2017 навчального року [Електронний ресурс] // Цензор.НЕТ /Головне, Учительська, 05.09.2016. - Режим доступу: <http://www.schoollife.org.ua/ministr-osvity-j-nauky-liliya-grynevych-adekvatna-oplata-pratsi-vchytelya-try-minimalni-zarplaty-ale-do-tsogo-my-ne-zmozhemo-pryty-ni-nastupnogo-roku-ni-navit-za-dva-roky/>

²Лише нами проаналізовано більше 1000 дисертаційних праць з фондів НПУ ім. М.П. Драгоманова, ДНПБ ім. В.О. Сухомлинського НАПН України, Парламентської бібліотеки та НБВ України: безліч пропозицій, а „віз і нині там” (серед них і моя дисертація).

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА: УЗАГАЛЬНЕНА ЕКСПЕРТНА ДУМКА КЕРІВНИКІВ ШКІЛ

Ми не робимо нічого особливого, ми просто намагаємось дати дитині те, що мають інші діти.
Девіз педагогів інклюзивної освіти

Уперше!

Прийняття на рівних, а не як "меншовартість": наслідки

- Школи стають ефективними освітніми осередками для усієї громади та кожного її члена.
- Перед учителями та батьками відкриваються нові можливості.
- Зростає довіра батьківської громадськості до процесів реформування в галузі спеціальної освіти.

ЗАВДАННЯ ШКІЛ: „освіта для всіх, школа для всіх”:

1. Знаходити „шляхи до рівних можливостей”, які б забезпечували успішне навчання усіх дітей, бути для них відкритими.

2. Створювати умови, в яких дитина виховується і навчається, такі, які б відповідали її можливостям і потенціалу: від цього залежить успіх дитини в пристосуванні до соціуму.

3. Створювати позитивний клімат у шкільному середовищі.

4. Творити єдиний освітній простір.

Особливі діти: ХТО вони

До їх числа належать усі категорії дітей з особливими освітніми потребами: діти з проблемами у розвитку та обдаровані діти, безпритульні і працюючі діти, діти, котрі належать до мовних, етнічних чи культурних меншин.

Учні з труднощами в навчанні, які уперше стали об'єктом уваги не тільки загальної педагогіки та педагогічної психології, а й дефектології!

НЕОБХІДНА І ДОСТАТНЯ умова перебування дитини у ЗНЗ

Обов'язковий психолого-педагогічний супровід дитини фахівцями (корекційним педагогом, практичним психологом, соціальним педагогом, учителем-логопедом, лікарем). *На відміну від звичної психокорекції, соціально-психологічний супровід* припускає не „виправлення недоліків і переробку”, а пошук схованих ресурсів розвитку дитини, опору на її власні можливості і створення на цій основі психологічних умов для відновлення зв'язків зі світом людей.

Без нього перебування дитини в ЗНЗ набуває стихійності, формальності, яка є шкідливою для дитини, оскільки без одержання відповідної корекційної допомоги психологічний розвиток дитини лише ускладнюється.

ВЧИТЕЛЬ СЗП

Від педагога в школі залежить, чи буде життя дітей радісним та змістовним. Він може закріпити або знищити віру в себе, в доброту людей, у свої можливості.

Вчитель-дефектолог – той, хто знає і вміє працювати саме з такою категорією дітей.

Взаємозв'язок вчителя-предметника, класного керівника та вихователя – це одна з основ корекційної роботи, органічний стержень усієї навчально-виховної роботи в спеціальній школі.

ПЕРЕВАГИ інклюзивної форми навчання

Учням, які мали таку форму навчання (внаслідок порушення психологічного та мовленнєвого розвитку), на разі рекомендовано програму навчання ЗНЗ.

РЕЗУЛЬТАТИ, якими можемо пишатися

діти стали комунікабельнішими, впевненішими в собі, відкритішими, покращилась дисципліна, піднявся рівень навчання, активізувалась участь у виховних заходах, поліпшилась культура поведінки, піднявся рівень колективізму, єдності та взаємодопомоги; «здорові» учні побачили, що у них є багато спільних інтересів з «хворими» ровесниками, а також навчилися не соромитись із ними спілкуватись та допомагати їм.

навчально-виховного процесу; низьку ефективність корекційно-розвивальних занять; відсутність ліцензованого психолого-педагогічного інструментарію для діагностики порушень; недостатнє науково-методичне та навчальне забезпечення навчального процесу дітей з важкими патологіями та атиповими порушеннями; низький рівень соціально-трудової адаптації і соціального інтегрування випускників закладів спеціальної освіти [11, С. 72].

Тож, українська спеціальна освіта постала перед дилемою – або інерційно функціонувати у традиційному інституціалізованому контексті, навчаючи і виховуючи дітей з психофізичними порушеннями, а особливо з інвалідністю, на основі абсолютизації дефектів їх розвитку, або створення для них спеціальних умов на основі врахування їх особливостей як таких людей, які спроможні жити повноцінним життям.

Наукові засади зазначеного вище підходу запропоновано Л.С. Виготським, одним із засновників дефектології, який ще у 30-х роках минулого століття розробив нову теорію аномального розвитку дитини, на якій зараз базується дефектологія і побудована вся практична корекційна педагогіка. **Мета цієї теорії: соціалізація особливих дітей з дефектом, а не вивчення самого дефекту.** Він пов'язав спеціальну корекційну педагогіку з педагогікою нормальної дитини. Він вважав, що особистість особливої дитини формується так само, як і у звичайних

дітей. Досить соціально реабілітувати аномальну дитину, і її розвиток піде звичним шляхом. Сам дефект не є причиною аномального розвитку дитини, це лише наслідок неправильної соціалізації. Вихідною точкою в реабілітації особливих дітей має стати не порушення дефектом стан організму. „З опорою на здорове, позитивне і слід працювати з дитиною”, – зазначав Л.С. Виготський. Запустивши реабілітацію, можна запустити і компенсаторні можливості організму особливої дитини [5].

Звернімо увагу і на дуже важливе спостереження колективу авторів, вчених декількох країн: Великобританії, Греції, Данії, Польщі, Румунії, Угорщини [6].

Як це не дивно, але, за їх свідченнями, „між бідністю та інституційним доглядом в Європі існує тісний взаємозв'язок. За деякими виключеннями, саме більш заможні країни Західної Європи домоглися значного зниження застосування інституційного догляду, а в найбідніших країнах Європи, наприклад, у Молдові, Україні, Білорусі та Румунії, в інституціях перебуває дуже велика кількість дітей”. І далі у зазначеній роботі знаходимо аргументи на користь деінституалізації⁶, як ось: „... деякі палкі противники деінституалізації у Східній Європі вважають, що їхні країни «є надто бідними, щоб проводити процес деінституалізації», забуваючи про те, що цінні фінансові і матеріальні ресурси витрачаються на малоефективні і дуже дорогі великі інституції, причому їх можна було б витратити на забезпечення набагато якісніших послуг з догляду на основі родин”.

ВАЖЛИВИЙ МОМЕНТ:
Деінституалізація та трансформація⁷

⁶Деінституалізація – це, по суті, процес відмови від системи догляду, яка ґрунтується на великих інституціях, а також пошук та розробка належного альтернативного догляду за дитиною в межах громади.

⁷Трансформування послуг для дітей – перехід до низки інтегрованих послуг на основі родини та громади.

послуг для дітей – комплексна діяльність: це не просто вилучення дітей з інституцій. Натомість, це систематичні, стратегічно обґрунтовані зміни, які призводять до значного зниження рівнів використання інституційного догляду і до поширення послуг зі збереження родини на рівні громади [6, С. 37].

Вважається, що деінституалізація так чи інакше допоможе вирішити більшість проблем дітей і родин в громаді, де тільки незначна кількість дітей потребуватиме замісного догляду і лише одиниці вимагатимуть догляду в стаціонарних закладах, які будуть невеликими та обов'язково з висококваліфікованим, підготовленим персоналом. Наголошується і на тому, що *це має стати метою усіх країн, які і досі покладаються на інституційний догляд як на головну форму замісного догляду і влаштування «за межами домівки».*

Слушна порада від авторів цієї роботи: „Змінюючи життя дітей, слід пам'ятати, що в Європі і дотепер в інституціях [6] мешкає понад одного мільйона дітей. Кожен день, проведений в інституції, знижує життєві шанси кожного з цих дітей. Обережне і ретельно заплановане закриття інституцій не тільки трансформує життя їх маленьких мешканців, але й життя тих, хто міг би потрапити до інституцій через відсутність альтернатив” [6].

Таким чином, *деінституалізація – це інвестиція у майбутнє цілого покоління.*

Читаючи ці застереження, і пропозиції-заклики, спіймала себе на тому, як вони розхитують нашу впевненість щодо правильності дій нашого суспільства стосовно таких дітей. Поділюся з Вами, шановні читачі, враженнями від знайомства на цього річного міжнародному семінарі з роботою колег, які працюють для таких дітей (див. вріз на С. 76, 77).

ПРО ТИХ, ХТО НЕ У ФОКУСІ УВАГИ ПЕДАГОГІВ

За статистикою¹ інвалідів в Україні 88 тисяч, з них понад 18 тисяч – діти. Саме піклуванню про останніх і був присвячений Міжнародний науково-методичний семінар з майстер-класами «Мистецтво дарує майбутнє: забезпечення права на гідне життя дітей з особливими потребами», який проводився Національною академією керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ) Міністерства культури України, (м. Київ, 24.05. 2016 р.).

Ніна Коляденко, доктор медичних наук, професор кафедри публічного управління та гуманітарних наук НАКККіМ, ініціатор цього семінару

мою, О.П. Ложечкою з м. Северодонецька Луганської області, яка сама за фахом педагог-дефектолог.

По-людськи, більш всього вражали радісні емоції від найменших успіхів хворої Злати як самої винахідниці, так і мами дівчинки.

А ще викликали безмежну повагу батьки таких дітей, які самовіддано з вірою в 100-відсотковий успіх допомагають своїм дітям повернутися до повноцінного людського життя, хоча під час семінару неодноразово можна було почути свідчення батьків, коли у них „опускаються руки”, виникає розпач і зневіра та ін.. Тому значну увагу було приділено і питанням соціально-педагогічної підтримки батьків, які виховують дітей з інвалідністю.

¹МОЗ України, дані на 1 січня 2004 р. ▶

ВІДКРИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ – ЗНАЙОМИМОСЯ!

Ініціатор цього семінару **Ніна Володимирівна Коляденко** у своєму виступі „Актуальні питання забезпечення особливих потреб дітей із розладами спектру аутизму” оголосила, що українськими вченими, до речі слід відзначити, що саме **Н.В. Коляденко – автор цього відкриття**, встановлено, що у всіх дітей з синдромом Ретта², пусковим механізмом захворювання є інфекція, отже всі відхилення від норми викликаються вірусом³. „Це перевернуло всі наші уявлення, які ми мали раніше, – наголосила винахідниця. Відтепер „ворога знаємо в обличчя”, тому можемо і лікувати: медикаментозними препаратами спочатку відновлюємо структуру мозку, а далі з’являється можливість відновити і його функцію, а це дорога до повного одужання дитяти”. „Діти легко вчаться”, – упевнена Ніна Володимирівна, – більш того, їх стан тепер не безнадійний, то і працюємо з ними як зі звичайними дітьми. Безумовно, перехід від патології до норми – тривалий, вимагає від лікарів-реабілітологів неабияких знань та вмінь, інноваційних методик, яких потребує статус відкриття, бо все робиться вперше (!), а ще чуйності та любові до людей. Наостанок свого виступу **Н.В. Коляденко** заявила, що для такої роботи з дітьми необхідні реабілітаційні установи, де б професійні колективи медиків, педагогів, психологів, психіатрів, соціологів могли б на-

²Матеріал з Вікіпедії. **Синдром Ретта** – психоневрологічне спадкове захворювання, зустрічається майже виключно у дівчаток з частотою 1:10000 – 1:15000, є причиною важкої розумової відсталості у дівчаток. Вперше синдром описаний в 1966 році австрійським неврологом **Андреасом Реттом**, виявлений в 1954 році, а усвітне визнання як окреме захворювання отримав в 1983 році, названий на честь свого першовідкривача. Розвиток дитяти до 6–18 місяців протікає нормально, але потім у дівчинки починають пропадати придбані мовні, рухові і предметно-рольові навички. Мова ускладнена, часом зовсім пропадає. З’являються судорожні припадки. Ці особливості нагадують поведінку дітей з раннім дитячим аутизмом. **Встановлено, що синдром є генетичним захворюванням.** Якщо ген пошкоджений мутацією, тоді мозок дитяти починає розвиватися неправильно. Учені з Единбурзького університету вилікували мишей від синдрому Ретта // Комп’юлента 9 лютого 2007. **Це дозволяє сподіватися на винайдення методу лікування і у людей.** По синдрому Ретта з 1988 р. проводяться світові конгреси: у 2012 р. – в США, в 2016 – у Росії.

³Чи не здається Вам, панове читачі, що Ви уперше знайомитеся з відкриттям світового рівня нашої співвітчизниці **Ніни Коляденко**. Нам є ким пишатися, чи не так!

давати допомогу тим дітям, зокрема і їх батькам, які потребують її.

На кшталт зазначеним керівниками шкіл [1, 2, 10, 12, 14] результатам від упровадження інклюзивної освіти в ЗНЗ, коли учням, які внаслідок порушення психологічного та мовленевого розвитку мали таку форму навчання, рекомендують програму навчання ЗНЗ, і це справедливо вважається справжньою перемогою, так і тут, коли маємо справу з учнями спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) I-III ступеня для дітей з особливими потребами, серед яких діти з психофізичними порушеннями, а часто і з інвалідністю, на поодиноких прикладах нами продемонстровано (див. вріз на С. 76, 77) *позитивну динаміку стану хворої дівчинки з особливими потребами і це при тому, що за даними офіційної медицини її хвороба – синдром Ретта – вважається невиліковною!*

Побільше б таких результатів професійного висококваліфікованого піклування про дітей. *Наразі в питаннях визначення заключних діагнозів-вироків квапнтися – не час!*

У питаннях здоров'я народу, зокрема молоді, остаточні рішення щодо долі цих українських дітей – ще попереду! *А такі результати, про які щойно розповіли, хай стануть пересторогою для освітянських керманівців у їх рішеннях стосовно всіх дітей, зокрема і таких!*

Формат есе не дозволяє представити палітру запропонованих на семінарі майстер-класів, але висновок щодо їх корисності зробити зможемо, бо, вочевидь, учасники семінару змогли і обмінятися досвідом не лише науково-педагогічної роботи, а й реалізації державної культурної політики; усвідомити роль і значення мистецтва в комплексі соціальної реабілітації «особливих» дітей; ознайомитися з основами формування доброзичливого оточуючого середовища для «особливих» дітей; ознайомитися з ляльковим театром, арт-терапією, писанкарством та взяти участь у майстер-класах з виготовлення ляльки-мотанки, глиняної іграшки, петриківського роспису, тощо. Фото, де ми бачимо дітей за ліпленням з солоного тіста, лише додає емоцій нашим коротким висновкам.

Концертний номер „Хореографічна композиція „НІ” громадянській смерті недієдатних осіб!”, представлений Благодійним товариством допомоги інвалідам та особам з інтелектуальною недостатністю „Джерела”, м. Київ, – це нагадування нам усім, громадянам „єдиної країни” – демократичної і толерантної, про тих, хто серед нас, і може за таких неймовірних умов, про які саме йдеться і в цьому есе, матимуть шанс з безнадійних і невиліковних стати здоровими, повернутися до повноцінного життя.

Учасники семінару, серед яких практичні працівники закладів освіти, науки та культури.

Наостанок, **замість висновків:**

**Який вчитель – така і школа;
яка школа – таке й у державі!**

1. У країні формується нова культурна й освітня норма – повага до людей фізично та інтелектуально неповноправних, яку коротко означимо ключовими поняттями: „**прийняття всіх**” та „**однаково для всіх**”. Це потребує, у першу чергу, обопільного процесу зміни менталітету, переоцінки цінностей, долання усталених стереотипів щодо дітей з особливими потребами.

2. Позиція кожного громадянина щодо людей/дітей з обмеженими можливостями – це лакмусовий папірець не лише українськості, але й європейських цінностей, наскільки готове наше суспільство бути народом європейської країни.

3. Українська спеціальна освіта на початку XXI століття постала перед дилемою – або інерційно функціонувати у традиційному інституціалізованому контексті, або творити для цих дітей спеціальні умови як для таких, які спроможні жити повноцінним людським життям. Вибір української освіти, а це і виклик одночасно – за останнім. Тож **необхідною і достатньою умовою перебування дитини в ЗНЗ має бути обов’язковий психологопедагогічний супровід дитини**, який на відміну від звичної психокорекції, припускає не „**виправлення недоліків і переробку**”, а **пошук схованих ресурсів розвитку дитини, опору на її власні можливості й створення на цій основі психологічних умов для відновлення зв’язків зі світом людей**. [5]

4. Ідеї інклюзивної освіти та їх значення в цілому для людства можна хіба що порівняти з ідеями пансофії **Яна Амоса Коменського** – вчення всіх усьому, тоді як зараз – **визначення усім рівних можливостей для отримання освіти**. Для сучасників, зокрема педагогів, і особливо для нас з вами, колеги-співвітчизники, важлива і друга позиція **Амоса Коменського**, який прагнув припинення всіх воєн і вста-

новлення загального миру на землі. Якщо **перша теза – це результат навченості вчителя**, його підготовки, то **друга – наслідок виховання самого Вчителя, а ним – української громади**.

5. Цей проект – **інклюзивної освіти** – за умови його поширення через ТБ і ЗМІ, **має неабияке значення для переконання української спільноти та Уряду країни в необхідності цілеспрямованого виховання нації, громадян країни**.

6. Хоч ідея⁸ інклюзивної освіти і не від наших громадян прийшла до нас, але вона має неабияке значення для людського розвитку української нації. Кажуть, що „**не було б щастя, та нещастя допомогло**”. **Нас повернули обличчям до власних проблем**, про які публічно соромимося говорити, визнавати їх наявність.

7. **Педагоги** для свого суспільства – **першопрохідці!** Хотілося б вірити, що серед освітян – достатня кількість професіоналів-патріотів, які здатні створити власну виховну систему, бо її неможна запозичити, наприклад, у більш вправних високорозвинених країн, тож слід з розумом, серцем і душею провести мудро освітню реформу „**Нова школа**”, щоб, нарешті, на національному ґрунті багатовекторної культури української спільноти спричинити появу освітян – будівничих країни.

8. **Компаративний аналіз** наведених у статті фактів дає **підстави обґрунтовано попереджати**, що, якщо не спроможемось підготувати такого вчителя, жодне із завдань будь-якої, навіть – найкращої у світі, освітньої реформи не вирішиться! **Немає вчителя, немає школи, немає суспільства, немає держави! Вибір за нами!**

⁸Появу ідеї інклюзивної як прообразу „школи для всіх” в українському освітньому просторі пов’язують з Програмою міжнародного фонду „Відродження” – „Крок за кроком”. Під час проведення нами аналізу інтегровано-інклюзивного досвіду українських шкіл з’явилися підстави для сумнівів (див врізи на С.70 та С. 68). Заради істини, відтепер питання встановлення пріоритетності появи ідеї інклюзивної потребує додаткових з’ясуванняв.

9. Компаративний аналіз наведених у статті фактів також дозволяє стверджувати, що гальмуючими факторами можуть традиційно стати: інертність вищої освіти та така ж освітянська політика держави, відтак **відсутність радикальних системних змін стосовно педагогічної освіти зведе нанівець усі найсучасніші реформи** та найблагодородніші інтенції освітянських керманічів. Якби цього, про що заявлено вище, не було в освіті протягом чверті століття, то **за цей час можна було підготувати три покоління нових учителів, і ми б сьогодні вже не констатували їх неготовність працювати з основним в педагогічній діяльності – з ДІТЬМИ!**

10. Чому ми заявляємо у цій статті про таку важливу роль спеціальної освіти? Така честь і роль їй випала тому, що з галузі, якою завжди нехтували, завдяки цьому проекту стала занадто затребуваною, а спеціалістами, які здатні хоч якось вирішувати задачі інклюзивної, є лише вчителі-дефектологи. Більш того, на рівні громадської свідомості панують переконання, що **навчати ми всі і знаємо, і вміємо, тож вчителів, які працюють зі здоровими дітьми, й шанувати нема за що, як і робитись до них. А тут зовсім інша ситуація:** є діти з особливими потребами. І щоб з ними працювати, треба мати відповідний фах, бути професійно підготовленим. **Важливо те, що на рівні пересічних громадян існує адекватне розуміння ролі та значущості спеціалістів-дефектологів.**

І тут народ пасує перед завданнями, які вони мають виконувати для дітей з особливими потребами. **Значущість таких фахівців зростає в рази, бо Україна обрала шлях побудови іншого суспільства – толерантного.** А починається все з освіти: надання освіти всім та ще й спільно, разом. Лише заважають нам це робити дві наявні проблеми: **проблема 1 (готовність вчителів ЗНЗ до вирішення такого завдання) і проблема 2 (готовність фахівців дефектологів вирішувати проблеми решти учнів, а саме інтегрованих у ЗНЗ, у класах, де більшість складають інші – здорові учні).** Щодо здорових учнів, то і їх, в контексті особистісно орієнтованої освіти, не готові навчати вчителі, які так само не готові навчати і дітей в інтегрованих класах, а це тому, як зазначила цього-річ **Л.М. Гриневич**, Міністр освіти, що *вони не проходили курсів корекційної педагогіки.* **Чому так?** Ось тут якраз і доречно нагадати, що багато хто з дослідників проблем *особистісно орієнтованої освіти* вважають основною причиною того, *чому вона не реалізовується* як у середніх, так і в закладах вищої освіти – **те, що вчителі нею не володіють.** Більш того, статистичні дані багатьох досліджень містять власні оцінки вчителів щодо їх психолого-педагогічної та методичної компетентностей, якими вони підтверджують свою неготовність відповідати вимогам сучасної доби. У ситуації, яка сьогодні має вирішуватися в освітніх закладах, тепер одночасно маємо декілька різновекторних за

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акменс, Л. Корекційно-розвивальна діяльність вчителя та вихователя в спеціальному навчально-виховному закладі / Лариса Акменс // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 4. – С. 109-113.
2. Вінник, А. Зігріти теплом, дати знання, зберегти здоров'я / Антоніна Вінник // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2013. – № 5. – С. 91-95.
3. Виговська, О. Творча педагогічна діяльність як особистісно орієнтована : авторська концепція, технологія / Ольга Виговська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2002. – № 4. – С. 70-76.
4. Виговська, О. Якої фундаментальної підготовки потребує український вчитель / Ольга Виговська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2005. – № 1. – С. 83-86.
5. Выготский, Л. С. Собрание сочинений: в 6 т. / Л. С. Выготский; гл. ред. А. В. Запорожец. – Москва : Педагогика, 1982-1984. – Т. 5: Основы дефектологии / под. ред. Т. А. Власовой. – 1983. – 369 с.
6. Деінституалізація та трансформація послуг для дітей : посібник з найкращих практик / Жоржетта Миольгейр, Кевін Брауні, Хелен Агатонос-Георгопулу [та ін.]. – Київ, 2009. – 143 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dom-rebenka.org.ua/files/publications/230.pdf>
7. Діти з особливими потребами у загальноосвітньому просторі: початкова ланка / під ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. – К., 2004.
8. Дятленко, Н. Оцінка впливу інклюзивної моделі освіти на учасників проекту / Н. Дятленко, Н. Софій, Ю. Кавун. – К.: Всеукр. фонд „Крок за кроком”, 2005. – 11 с.
9. Колупаєва, А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання А. Колупаєва. – К.: АТОПОЛ, 2011. – 273 с.
10. Кутецька, І. Шлях до рівних можливостей / Ірина Кутецька // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2013. – № 5. – С. 96-100.
11. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ: Пед. думка, 2016. – 448 с. – Бібліогр.: с. 21. – (До 25-річчя незалежності України).
12. Полторакіна, Н. Інклюзивна освіта: навчаємо і виховуємо разом / Ніна Полторакіна. – 2013. – № 5. – С. 101-104.
13. [Синьов, В. М., ред.] Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : ПП „Медобори-2006”, 2010. – Вип. I. – 308 с.
14. Усенко, О. Упровадження інклюзивної освіти на базі середньої загальноосвітньої школи / Оксана Усенко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2010. – № 5. – С. 57-60.
15. Юхимець, І. В. Структура і моделі системи роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в навчальному закладі: наук.-метод. посіб. / І. В. Юхимець. – Рівне: РОІППО, 2012. – 62 с.

можливостями, задачами і способами роботи груп учнів, де здорових і до цього мало хто обслуговував особистісно орієнтованою освітою, а тепер, коли до таких класів ще й інтегровані ті, які потребують інклюзивної освіти, то можна потонути від того валу нових завдань, вирішення яких поза, навіть, фізичних можливостей їх вирішення вчителями.

Тож окремими курсами, навіть, хорошими і актуальними, проблеми якісної підготовки вчителя не вирішити! Незамінним порятунком тут може бути лише фундаментальна педагогічна освіта [4].

У той же самий час ідея інклюзивної абсолютно задовольняє батьків таких дітей, які її потребують, тож *на інклюзивну освіту є попит*. Тоді як, враховуючи вище зазначене відносно готовності вчителів працювати зі здоровими дітьми в контексті особистісно орієнтованої освіти, у процесі здійснення інтегровано-інклюзивної на основі особистісно орієнтованої *в класі проблем значно збільшується. Вочевидь стає зрозуміло, що чи не єдиний фахівець, який реально працює з дітьми з особливими потребами – це і є вчитель-дефектолог, а з іншими нема кому і працювати. Повага батьків віддана – дефектологам: їх визнають, шанують*. Вони вирішують будь-які проблеми стосовно роботи з особливими дітьми і на загальнодержавному рівні, і на світовому.

А далі логічний ланцюжок у зміні громадського менталітету щодо освіти та освітян. **Серед остан-**

ніх з'явилися НЕЗАМІННІ фахівці, тож байдушких немає, роль ОСВІТИ зростає! Отак спеціальна освіта з Попелюшки перетворилася на Принцесу!

ВИСНОВКИ

Можемо констатувати, що покладено початок позитивним змінам у контексті інтенцій української освіти дати особливий дитині те, що мають інші діти:

- Учні уперше з труднощами⁹ в навчанні стали об'єктом уваги не тільки загальної педагогіки та педагогічної психології, а й дефектології!
- Школи працюють в загальнолюдській концепції „освіта для всіх, школа для всіх”, тож і стають ефективними освітніми осередками для усієї громади та кожного її члена. Усі приймаються на рівних, а не як „меншовартість”.
- Уперше в історії української освіти спеціальна освіта прислужилася освітній галузі, бо виявила пріоритети кожної з них.
- Педагогічна освіта отримала **автентичний пріоритет – людиноцентричність**: маємо нагоду вважати таке інвестицією в майбутнє української нації.
- Спеціальна освіта, зокрема інклюзивна виявилась ефективним інструментом та міцним підґрунтям побудови шкіл для всіх.
- Школи для всіх – прообраз толерантного українського суспільства, яке з упродовженням у ЗНЗ інклюзивної освіти стає реальністю.
- Освіта як галузь отримує шанс стати пріоритетом в державі, а її вчителі і вчені – мати відповідний високий статус.
- Тож **інклюзивна освіта** – сама пріоритет, та ще й **педагогічну**, щоб

⁹На кшталт відомого за радянських часів широкомасштабного проекту Ю.К. Бабанського „Подолання невстигання у навчанні”, який реалізовувався в контексті ще більш відомого й поширеного – „Оптимізація навчально-виховного процесу”.

бути самій здійсненою, **робить пріоритетною!**

- **Педагогічна освіта** – пріоритет пріоритету – необхідна і достатня умова й цьогорічної реформи „Нова школа”.

Ольга Выговская

Інклюзивне образование – лакмусовая бумажка качества педагогического образования: от школы для всех к толерантному обществу

С введением в украинское образовательное пространство инклюзивного образования – в классическом образовании многое подверглось изменениям. Инклюзивное образование, как ничто другое, проявляет семантику готовности к ней учителей, следовательно и то, какая должна быть их подготовка, чтобы работать в “школах для всех”, где дети: здоровые и больные, одаренные и с особенными потребностями. Реальный опыт интегрированных школ наглядно продемонстрировал, какая деятельность учителей, а следовательно и их подготовка сегодня востребованы как обществом, так и в частности школьничеством. Автор рассматривает педагогическое образование в широком значении, где готовность учителя предусматривает “в том числе и инклюзивную”. Такой учитель реально будет утверждать новую философию украинского государства – от школы для всех к толерантному обществу.

Ключевые слова: равные возможности для всех, новая философия образования, педагогическое образование.

Olga Vygovska

Inclusive education is a litmus test of the quality of the pedagogic education: from school for everybody to the tolerant society

Since inclusive education was introduced into the Ukrainian educational field, the classic education has changed in many ways.

Inclusive education like nothing else reveals the semantics of the teachers' preparedness for it as well as what kind of preparation they must have to be able to work in “schools for everybody” where children are healthy and sick, talented and disabled. The real experience of integrated schools has clearly showed what kind of teachers' activity and their preparation is needed by the society and particularly by schooling affairs.

The author considers the pedagogic education in the broad sense when the readiness of the teacher provides “for the inclusive one as well”. This type of teacher will actually maintain a new philosophy of the Ukrainian state - from school for everybody to the tolerant society.

Key words: equal possibilities for everybody, a new philosophy of education, pedagogic education.